

УДК 528

ПОЧЕСНА ВІДЗНАКА ІМЕНІ ПРОФЕСОРА А. Д. МОТОРНОГО**О. Дрбал, О. Іванчук, А. Моторний, І. Тревого**

Андрій Данилович Моторний (10 грудня 1891 р. – †26 лютого 1964 р.) – відомий український вчений-геодезист, один із засновників української геодезичної школи, шостий завідувач кафедри геодезії (1945–1964) і перший декан геодезичного факультету (1945–1951) Львівського політехнічного інституту, доктор технічних наук (1960), професор (1961).

Народився А. Д. Моторний 10.12.1891 р. у с. Сушки, нині Канівського району Черкаської області. Його батько Данило Демидович Моторний (*кол. 1854 – †кол. 1935) був наймитом у Сушках, служив у Російській імператорській армії, а після переселення з родиною в Золотоношу в 90-ті роки XIX ст. був земським листоношею, а мати Тетяна Францівна Моторна (*кол. 1863–†1945) – домогосподаркою. Батько походив зі старовинного роду реєстрових козаків (до Другої світової війни в родині зберігалася відповідна старовинна грамота), а мати – з родини Гумелів, яка дала народу найвидатнішого українського і російського індолога академіка АН СРСР О. П. Баранникова (*1890–†1952), двоюрідного брата А. Д. Моторного.

Загальну освіту здобув у парафіяльній школі (1900–1903), у трикласному міському училищі (1903–1906), відомому також як приватна прогімназія Тутолміна, і у восьмирічній чоловічій гімназії (1906–1913) у Золотоноші.

Після закінчення гімназії навчався в Його Імператорської Високості Великого князя Костянтина Межовому інституті у Москві (тепер Московський університет геодезії і картографії – МПГАіК), який закінчив 26 березня (12 квітня) 1921 р. Диплом межового інженера підписав і вручив йому його учитель, видатний вчений-геодезист, ректор Інституту – член-кореспондент Російської академії наук (від 1925 р. АН СРСР) Ф. М. Красовський (*1878–†1948).

З 16 серпня 1916 р. до листопада 1920 р. у навчанні була перерва, спричинена Першою світовою війною, революційними подіями, німецькою окупацією України і громадянською війною у країні. Спочатку перебував у Золотоноші, а з 8 грудня 1918 р. до 20 липня 1920 р. викладав математику в українській гімназії с. Мойсинці Полтавської губернії (тепер с. Придніпровське Черкаської області).

Після закінчення інституту А. Д. Моторний до жовтня 1921 р. працює геодезистом у Ямальській полярній експедиції в Західному Сибіру, а потім викладачем математики, геодезії, меліорації та земельного законодавства (листопад 1921 р. – 1924 р.) і директором (1922–1924) Золотоніського сільсько-господарського технікуму. В Золотоноші 3 серпня

1923 р. одружився з Єлизаветою Євдокимівною Кучеренко (*1903–†1987), уродженкою с. Богодухівка, нині Чорнобаївського району Черкаської області, яка була племінницею всесвітньо відомого українського спортсмена-борця Івана Піддубного (*1871–†1949). У родині народилися син Володимир (1929 р. н.), нині знаний у світі вчений-славіст, професор Львівського національного університету ім. І. Я. Франка, та дочка Зоя (*1931–†1942). Після того, як у 1924 р. технікум у Золотоноші закрили, Наркомат освіти УРСР відрядив А. Д. Моторного у Чернігів і там з 25 грудня 1924 р. до листопада 1925 р. він керував індустріально-агрономічним технікумом. Після реорганізації останнього у Чернігівський землеустрійний технікум ім. Г. І. Петровського став його директором і викладачем геодезії.

У листопаді 1927 р. учений переходить працювати старшим викладачем кафедри геодезії у Харківський геодезичний і землепорядний інститут (ХГЗІ), завідувачем якої був професор Михайло Володимирович Вяхірев (*1869–†1954). Майже одразу завідувач кафедри залучив його до роботи над кандидатською дисертацією. Одновременно А. Д. Моторний працював інженером-геодезистом на виробництві (1927–1931). 12 червня 1930 р. почалася реорганізація вищої геодезичної освіти в Україні. Згідно з Постановою РНК УРСР “Про реорганізацію ВИШ’ів та ВТИШ’ів і передачу їх у відання відповідних наркоматів” з ХГЗІ виділилися Харківський геодезичний інститут (ХГІ), у якому А. Д. Моторний займав посади доцента кафедри геодезії і заступника директора з навчальної роботи. В той час він був також серед ініціаторів заснування Українського науково-дослідного інституту геодезії і картографії в Харкові (функціонував у 1931–1934 рр.). Після організації окремого ХГІ були розроблені й здійснювались плани видання навчальних підручників, зокрема, передбачалося видати підручник курсу нижчої геодезії трьох авторів – професорів М. М. Заглубського (частина I “Кутомірне здійснення”), А. Д. Моторного (частина II “Мензульне здійснення”) та М. В. Вяхірева (частина III “Технічне нівелювання”). Однак через великий обсяг підручника вирішили кожну частину надрукувати окремою книжкою.

У 1933 р. А. Д. Моторний видав перший в Україні підручник “Нижча геодезія. Частина друга. Мензульне знімання” українською мовою. Цей підручник і сьогодні не втратив свого значення, зокрема для розвитку української геодезичної термінології і як одна з перших ластівок української навчальної книги з геодезії для вищої школи. Саме відсутність термінології спонукала вченого до укладання російсько-українського

геодезичного словника, підготовкою якого він займався довгі десятиліття і який вийшов у 1994 р. завдяки зусиллям групи ентузіастів під керівництвом доцента кафедри геодезії Державного університету “Львівська політехніка” Володимира Літинського.

У 1934 р. проведено чергову реорганізацію вищої геодезичної освіти. Згідно з Постановою Ради Народних Комісарів (РНК) СРСР від 11 січня 1934 р. та наказом Головного управління навчальними закладами Наркомату важкої промисловості № 26/26 від 27 січня 1934 р. ХГІ разом з Науково-дослідним інститутом геодезії і картографії увійшов на правах геодезичного факультету (ГФ) до Харківського інженерно-будівельного інституту (ХІБІ). А. Д. Моторного призначили деканом ГФ і доцентом кафедри геодезії. Згодом його активна організаторська, наукова і педагогічна діяльність у цьому інституті була відзначена керівництвом ГУГК при РНК СРСР нагрудним знаком “Отличнику геодезии и картографии” (1939 р.). Наступного 1940 р. 20 грудня він захистив кандидатську дисертацію на тему “Аналіз джерел накопичення помилок при складанні фотоплану і дослідження точності його планової геодезичної основи при контурно-комбінованому аерозніманні масштабу 1:50 000”.

У жовтні 1941 р. за декілька днів перед початком німецької окупації м. Харкова родина Моторних була евакуйована у Казахстан, де спочатку мешкала у с. Пролетарка, а потім у містечку Бурлін Західно-Казахстанської області. В березні 1942 р. А. Д. Моторного відкликали в м. Уральськ у Південне аерогеодезичне підприємство ГУГК при РНК СРСР, де він працював інспектором ВТК шостого загону в Західно-Казахстанській і Чкаловській областях, зробивши вагомий внесок у забезпечення діючої армії, зокрема військ Сталінградського фронту, картографічними матеріалами. У 1942 р. ГУГК при РНК СРСР вдруге нагородило А. Д. Моторного знаком “Отличнику геодезии и картографии”, а у 1946 р. – нагороджений медаллю “За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 годов”.

Після звільнення України від німецьких окупантів знову виникла необхідність підготовки інженерних кадрів для народного господарства. У зв'язку з цим А. Д. Моторного відкликали з Уральська в Харків і доручили керувати ГФ і кафедрою геодезії Харківського гірничо-індустріального інституту (до 1944 р. — ХІБІ). Однак вже 5 січня 1945 р. його відрядили до Львова у Політехнічний інститут для створення ГФ, а 17 січня 1945 р. призначили завідувачем кафедри геодезії і деканом факультету водного і шляхового будівництва. В організації факультету виникали немалі труднощі. Навчальних посібників не було зовсім, геодезичних приладів вистачало тільки для показу, і викладачів було небагато, переважно з геодезичного відділення колишньої Львівської політехніки. Необхідно було ці питання вирішити до початку 1945/46 навчального року. А. Д. Моторний з притаманною йому енергією

поринув у організаційні клопоти, які незабаром дали результати. Підприємства ГУГК при РНК СРСР виділили прилади, МІПГАіК та Ленінградське військово-топографічне училище прислали близько 200 підручників зі спеціальних дисциплін, з ХІБІ та Новосибірського інституту інженерів геодезії, аерофотознімання і картографії (НІПГАіК) приїхали викладачі: доценти О. І. Кобилін, М. К. Мигаль, М. І. Груздьов, старші викладачі П. Т. Бугай, О. С. Лисичанський, О. О. Горін, О. С. Колосова-Єгорова, Є. С. Гаврилова та інші. Розпочали роботу кафедри астрономії і вищої геодезії (завідувач – доц. О. І. Кобилін), фотограмметрії (завідувач – доц. М. І. Груздьов) та картографії (завідувач – ст. викл. О. С. Лисичанський). Були відкриті астрономо-геодезична і картографічна спеціальності, а в серпні проведено набір студентів на перший курс – 50 осіб, на другий та третій курси – по вісім осіб. Прибула з НІПГАіК також дипломниця Ганна Бабій. Факультет був створений, а А. Д. Моторний Наказом Всесоюзного комітету у справах вищої школи при РНК СРСР № 1669/к від 28 жовтня 1946 р. призначений деканом ГФ.

У 1947 р. почалася нова реорганізація факультету і ВНЗ. Кафедру картографії приєднали до кафедри астрономії і вищої геодезії, а кафедру фотограмметрії до кафедри геодезії. У 1950 р. картографо-геодезичну спеціальність замінили спеціальністю “Наземно-польова геодезія”. Ще через рік ГФ об'єднали з геологорозвідувальним факультетом. У цьому ж році А. Д. Моторному виповнилось 60 років, він залишив керівництво факультетом і зосередився на роботі на кафедрі. Незважаючи на величезну завантаженість адміністративними і педагогічними обов'язками, він продовжує займатися науковими дослідженнями, зокрема, джерел помилок під час складання планів масштабу 1:50 000 за результатами контурно-комбінованого методу знімання, деяких питань фотограмметрії та математичної картографії, систем ланок у полігонометрії, відомих тепер як “засічки Моторного”, пропонує своє аналітичне розв'язання знаменитої задачі Снелліуса–Потенота, виступає на науково-технічних конференціях, продовжує збирати матеріали до російсько-українського геодезичного словника, а також пише історію вищої геодезичної освіти в Україні та науково-популярну книгу з геодезії. Часто виступає на сторінках інститутської газети “Радянський студент” зі статтями, замітками, повідомленнями, які стосуються найрізноманітніших проблем життя факультету, історії геодезичної науки, методичних питань, профорієнтації тощо.

У серпні–вересні 1954 р. організовує наукову геодезичну експедицію у районі м. Берегове Закарпатської області та керує нею. Ця експедиція відіграла особливу роль у житті усього факультету. З неї почалися дослідження впливу атмосферної рефракції на геодезичні виміри і виросла славнозвісна львівська школа рефракції.

Багато зусиль докладав А. Д. Моторний до підготовки науково-педагогічних кадрів, керуючи роботами

своїх учнів-аспірантів. Успішно захистили дисертації Д. І. Масліч (1957 р.), А. Л. Островський (1959 р.) і П. І. Конюхов (1965 р.). Власний науковий пошук вченого завершився 17 червня 1958 р. успішним захистом докторської дисертації на тему “Нові системи ланцюгів у полігонометрії”. Рішенням ВАК СРСР А. Д. Моторному у 1960 р. присвоєно науковий ступінь доктора технічних наук, а потім вчене звання професора.

Багато часу віддавав А. Д. Моторний редагуванню наукових збірників, організації конференцій та громадській роботі. Він розумів, що якісного набору студентів на ГФ можна досягти лише у результаті пропаганди в регіоні астрономічних і геодезичних знань і професійної орієнтації. Таку роботу на той час могло виконувати, поряд з науково-просвітницьким товариством “Знання”, також Всесоюзне астрономо-геодезичне товариство при АН СРСР (ВАГТ), тому А. Д. Моторний доклав чимало зусиль до створення його львівського відділення (ЛьвівВАГТ). У червні 1962 р. воно було засноване, а А. Д. Моторного обрали головою Ради ЛьвівВАГТ. На цій громадській посаді він намагався відкрити у Львові планетарій, однак цього задуму не реалізовано і досі.

Помер † 26 лютого 1964 р. Похований на Личаківському кладовищі у Львові (поле 54).

Серед його учнів – видатні вчені, державні діячі, керівники геодезичного виробництва і народні артисти: академік НАН України Я. С. Яцків, академік АН Молдови М. Р. Андронатій, заступник Голови Верховної Ради СРСР Г. С. Таразевич, директор Полтавської гравіметричної обсерваторії В. Г. Булацен, професори А. Л. Островський, І. Ф. Монін, Б. М. Джуман, П. В. Павлів, В. С. Кислюк, М. І. Кравцов, П. І. Баран, Х. В. Бурштинська, П. Д. Двудіт, Й. В. Джуно, О. Л. Дорожинський, Я. М. Костецька, І. С. Тревого, доценти Д. І. Масліч, Л. С. Хижак, А. Є. Філіпов, Р. С. Сидорик, М. І. Русин, В. О. Коваленко, Д. Н. Кавунець, І. Н. Кметко, І. М. Гудз, В. П. Новосельська, М. А. Куцериб, М. К. Дрок, В. В. Киричук, Р. М. Тартачинський, Б. Т. Тлустяк, А. Ю. Федорішев та інші, а також керівники геодезичного виробництва О. М. Колесник, П. М. Шевчук, М. В. Марчак, М. В. Смутюк, К. П. Балицький, С. І. Гузовський, художній керівник Львівської державної академічної чоловічої хорової капели “Дударик” народний артист України М. Л. Кацал та інші. Всі названі й не названі його учні творять сьогодні українську і, зокрема, львівську геодезичну школу.

Вибрані праці А. Д. Моторного.

• Моторний А. Д. *Аналіз джерел помилок при складанні фотоплану масштабу 1:50 000 // Наукові записки Львівського політехнічного інституту. – 1947. – Вип. 1. – С. 120–132.*

• Моторный А. Д. *Задача Потенота (аналитическое решение) // Научные записки ЛПИ, серия геодезическая, № 1. – 1949. – Вып. XV. – С. 165–171.*

• Моторний А. Д. *Нижча геодезія. – Частина друга. Мензульне знімання. – Харків – К.: Техтеорвидав, 1933. – 103 с.*

• Моторный А. Д. *Новые системы звеньев полигонометрии и анализ допусков в точностях при построении звена IV класса. – Львов: Изд-во Львов. гос. университета, 1955. – 38 с.*

• Моторный А. Д. *Построение проекции с сохранением длин по меридианам и параллелям // Научные записки ЛПИ, серия геодезическая № 1. – 1949. – Вып. XV. – С. 149–155.*

• *Російсько-український геодезичний словник / А. Д. Моторний, Т. І. Панько, В. О. Літинський, В. А. Моторний; за ред. В. О. Літинського. – Вінниця : ГУГКК, 1994. – 407 с.*

З метою вшанування пам'яті професора А. Д. Моторного – відомого українського геодезиста, науковця, педагога і громадського діяча, напередодні його 125-літнього ювілею Правління Українського товариства геодезії і картографії прийняло рішення про встановлення почесної відзнаки його імені для нагородження нею громадян України та інших країн за значні виробничі, педагогічні, наукові та громадські досягнення у галузі геодезії, картографії та кадастру.

Відзнаку виготовили приватні львівські геральдисти. На лицевій стороні відзнаки викарбувано портрет професора А. Д. Моторного. На зворотному боці зверху посеред відзнаки викарбувано Герб України, по колу напис – Українське товариство геодезії і картографії, а у центрі відзнаки поміщено напис “Почесна відзнака імені професора А. Д. Моторного. За вагомий внесок у розвиток геодезичної освіти і науки”.

Переконані, що нагороджені цією відзнакою достойні науковці, освітяни, передові представники геодезичного виробництва з гідністю носитимуть цю вагому відзнаку і докладуть зусиль для втілення в життя ідей і задумів професора А. Д. Моторного

Нижче наводимо Положення про відзнаку імені професора А. Д. Моторного.

ПОЛОЖЕННЯ про почесну відзнаку імені професора А. Д. Моторного

1. Почесна відзнака імені професора А. Д. Моторного заснована рішенням Правління Українського товариства геодезії і картографії № 7 від 24 грудня 2015 року для увіковічення пам'яті видатного українського вченого-геодезиста і педагога, кавалера багатьох державних нагород та нагородження нею громадян України і інших

країн за значні виробничі, педагогічні, наукові та громадські досягнення у галузі геодезії, картографії та кадастру.

2. Почесна відзнака імені професора А. Д. Моторного виготовляється зі спеціальних металевих сплавів за технологіями виготовлення державних нагород і має форму медалі із позолотою поверхні (діаметр – 32 мм, товщина – 2,5 мм), яка кріпиться до колодки із жовто-синьою стрічкою – кольорів Державного прапору України.

3. Рішення про нагородження осіб почесною відзнакою імені професора А. Д. Моторного приймається на засіданні Президії громадської спілки “Українське товариство геодезії і картографії” на підставі відповідних подань виробничих колективів підприємств, організацій, навчальних закладів та регіональних геодезичних товариств.

4. Почесною відзнакою імені професора А. Д. Моторного нагороджуються працівники геодезичних підприємств усіх форм власності, працівники геодезичних підрозділів будь-яких інших підприємств і організацій України та інших країн, викладачі та співробітники вищих і спеціальних навчальних закладів державної і недержавної форм навчання топографо-геодезичного профілю, а також науково-технічні працівники науково-дослідних інститутів і лабораторій за вагомі виробничі, наукові, педагогічні та організаційні досягнення в галузі геодезії, картографії та кадастру.

5. Нагородження працівників установ, підприємств, організацій, навчальних закладів Почесною відзнакою імені професора А. Д. Моторного проводиться щорічно на урочистих зібраннях, присвячених вшануванню пам’яті професора в дні річниць від дня його народження, а також в річниці від дня проголошення Незалежності України, встановлення галузевого професійного свята, утворення Державної служби геодезії, картографії та кадастру, а також з нагоди ювілеїв підприємств, організацій, навчальних та наукових закладів, під час проведення міжнародних науково-технічних конференцій тощо.

6. Вручення Почесної відзнаки та посвідчення відповідного зразка проводиться президентом громадської спілки “Українське товариство геодезії і картографії” або його уповноваженими.

7. Почесна відзнака імені професора А. Д. Моторного носить на лівому боці грудей, а за наявності нагрудних знаків державних нагород та звань розміщується нижче від них.

Література

1. Дрбал О. Моторний Андрій Данилович // В кн.: Буцко М. І. Відомі вчені Державного університету “Львівська політехніка” 1844–1994 : біограф. довідник. – Львів, 1994. – С. 107–109. – Літ. 1.
2. Дрбал А. Професор А. Д. Моторний (1891–1964) – один з засновників української геодезичної школи / А. Дрбал, К. Радей // Геодезія, картографія та аерофотознімання. – Львів, 2011. – Вип. 74. – С. 150–160 : 3 іл. – Літ. 42.
3. Моторний Андрій Данилович // В кн.: Геодезичний енциклопедичний словник / за ред. В. Літинського. – Львів, 2001. – С. 349.
4. Моторний Андрій Данилович // В кн.: Львівщина та львів’яни: енцикл.-біограф. довідник / за ред. С. Давимуки. – Львів : Афіша, 2004. – С. 234 : 1 іл. (укр.), 267–268 (англ.)
5. Кафедра геодезії. 140 років : іст.-бібліограф. нарис / О. І. Мороз, В. Л. Тарнавський, З. Р. Тартачинська, О. Й. Дрбал; за ред. О. І. Мороза. – Львів: Львівська політехніка, 2011. – С. 22, 25, 40, 42, 54, 55, 66, 74, 82, 118–126, 128, 129, 131, 148, 151.
6. Трипутіна Н. П. З історії геодезичної освіти в Україні : Харківські сторінки / Н. П. Трипутіна, В. Д. Шипулін, М. О. Білостоцький // Університети. Наука і просвещення (Харьков). – 2007. – № 3. – С. 66–75.

Почесна відзнака імені професора

А. Д. Моторного

О. Дрбал, О. Іванчук,

А. Моторний, І. Тревого

Подано коротку біографічну інформацію про видатного вченого А. Д. Моторного, а також положення про почесну відзнаку його імені, засновану Українським товариством геодезії та картографії.

Почётная награда имени профессора

А. Д. Моторного

А. Дрбал, О. Иванчук,

А. Моторный, И. Тревого

Представлена краткая биографическая информация о выдающемся ученом А. Д. Моторном, а также положение о почетной награде его имени, введенной Украинским обществом геодезии и картографии.

Honorary award of professor A. D. Motornyy

A. Drbal, O. Ivanchuk,

A. Motornyy, I. Trevoho

This article provides a brief biography about the famous scientist A. D. Motornyy and the provisions of the honorary award in his name launched by Ukrainian society of geodesy and cartography.